Traumadiagnostiek en structurele dissociatie van de persoonlijkheid

27 november 2015

Stefaan Vertommen

klinisch psycholoog, EMDR practitioner
UPC KU Leuven, voorzitter Esper vzw

overzicht
diagnostiek bij complexe traumatisering

- wat is de verdedigingscascade?
- wat is dissociatie?
- wat zijn handelingssystemen?
- theorie van de structurele dissociatie van de persoonlijkheid
- koppeling aan een DSM diagnose of DESNOS
- diagnostiek: bril van de psychotraumatoloog / testmateriaal
- casuïstiek

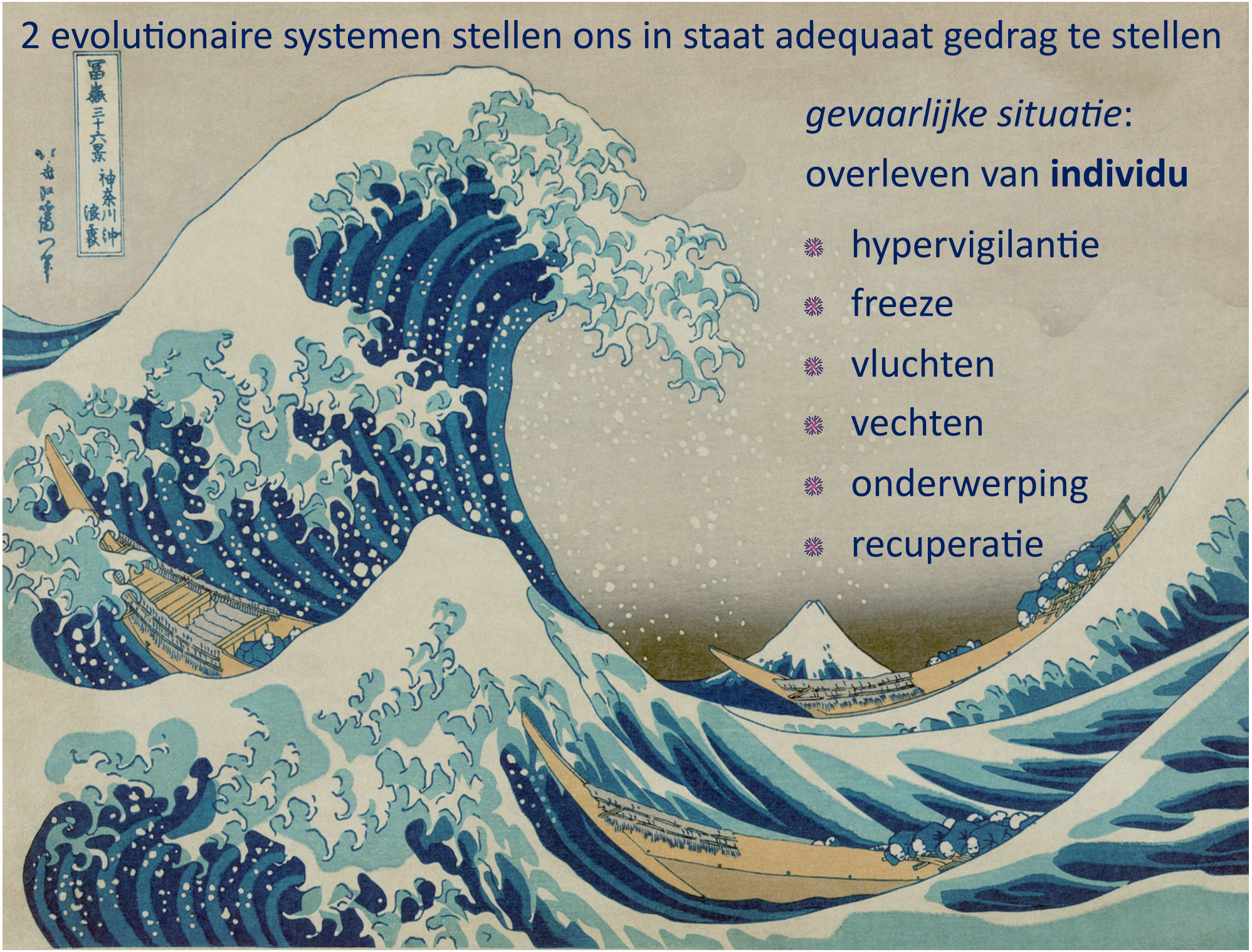
2 evolutionaire systemen stellen ons in staat adequaat gedrag te stellen

dagelijkse situatie:

overleven van de **groep**

- hechting
- sociaal engagement
- spel
- exploratie
- voeding
- reproductie

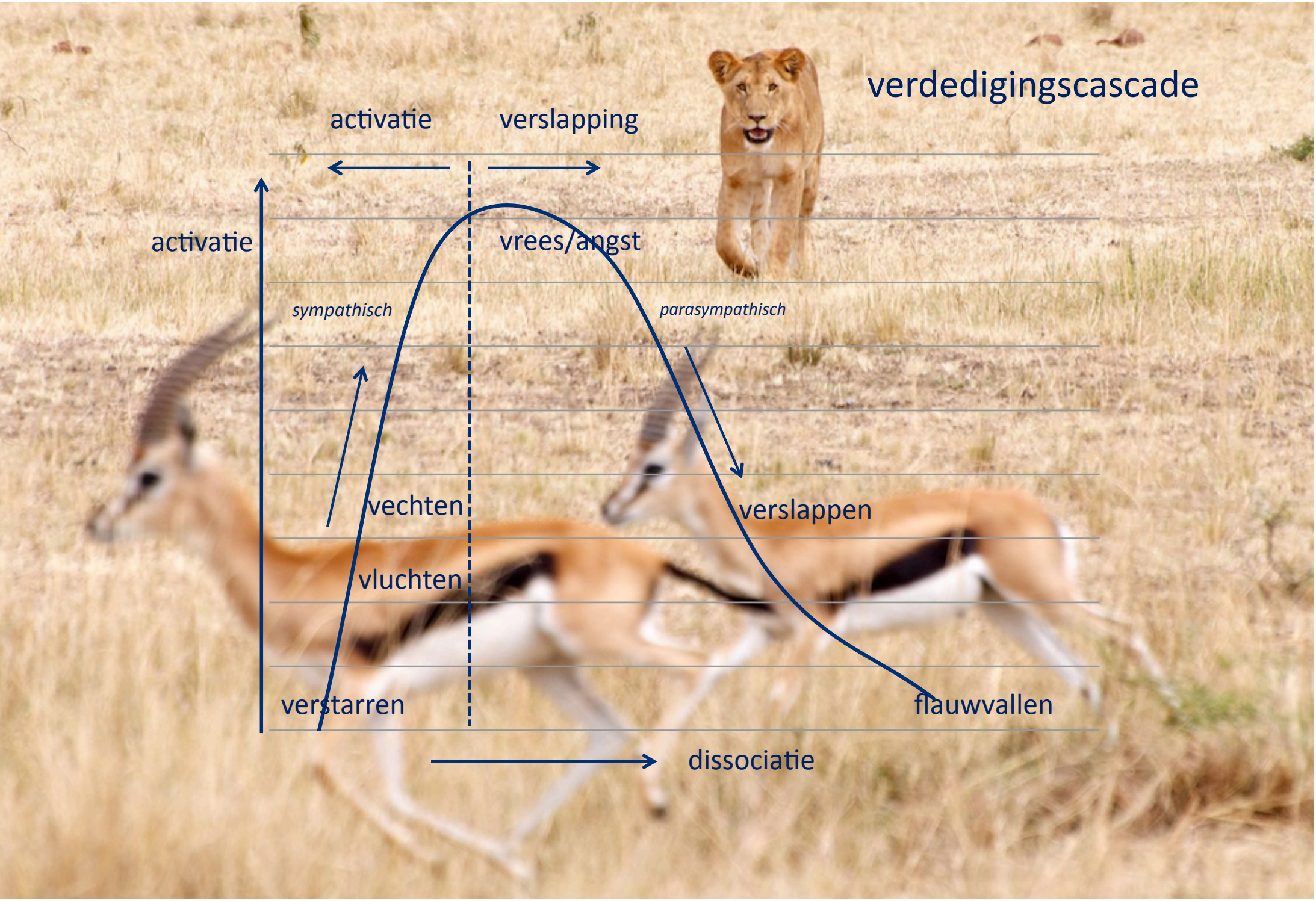
2 evolutionaire systemen stellen ons in staat adequaat gedrag te stellen

gevaarlijke situatie:

overleven van **individu**

- hypervigilantie
- freeze
- vluchten
- vechten
- onderwerping
- recuperatie

verdedigingscascade
activatie
verslapping
activatie
vrees/angst
sympathisch
parasympathisch
vechten
vluchten
verstarren
verslappen
flauwvallen
dissociatie

moeilijk om beide systemen tegelijk te activeren

tegengestelde behoeften en doelen

beide langdurig getriggerd = persoonlijkheid opdelen

- afsplitsing tussen het subject en zijn emoties
- afsplitsing tussen het subject en zijn lichaamssensaties
- neurofysiologische hypoactivatie
- vernauwing van het bewustzijnsveld
- “de patiënt gaat weg” ⏩ “blijf hier!”
- contact met traumatische herinnering ⏩ subject afgesneden is van het nu
- opdeling van het subject in verschillende delen

veel voorkomende uitingen van dissociatie

- zintuiglijke informatie komt niet meer binnen
- verslappingen en verlammingen
- remming of afwezigheid van de spraak

voorbeeld

- staren, geluiden klinken veraf, gevoelloos voor prikkels
- ingezakte lichaamshouding
- verwarde spraak

Het afbeeldingonderdeel met relatie-id rId13 is niet aangetroffen in het bestand.

mensen die ‘wegvallen’

braken

trance / tics

misselijk in auto

switchen

denken dat ze dood zijn

andere stem / blokken tijd

over-en-weer schrift

PNES

flashbacks

fugue naar zee

pillen nemen

eerste gebruik van de term dissociatie

- zoals bij ‘trauma’ werd ‘dissociatie’ aanvankelijk als **metafoor** gebruikt om een psychisch fenomeen te omschrijven
- Moreau de Tours (1845) sprak over een opdeling van de persoonlijkheid
- Pierre Janet (1859-1947) maakte later gebruik van de term dissociatie (of desaggregatie, ‘het uiteenvallen’) om te verwijzen naar een opdeling van de persoonlijkheid
- in strikte definities (zoals in TSDP) verwijst dissociatie naar een pathologische opdeling van de persoonlijkheid **in meerdere systemen**

Ellert Nijenhuis
& Onno Van der Hart (2011)

"Een opdeling van de persoonlijkheid van een individu, dwz van het totale dynamische, biopsychosociale systeem die de mentale acties en gedragingen bepaalt. Deze opdeling van de persoonlijkheid vormt een centraal punt van het trauma… (en) ontwikkelt zich verder wanneer het individu niet over de mogelijkheid beschikt om geheel of gedeeltelijk de negatieve ervaringen te integreren. … De opdeling veronderstelt twee of meer subsystemen die onvoldoende geïntegreerd, dynamisch maar zeer stabiel zijn… Elk gedissocieerd deel van de persoonlijkheid heeft op zijn minst een eigen perspectief in de eerste persoon, minstens op een rudimentaire wijze. Zoals elk dissociatief deel kan het individu in interactie treden met (minstens één) ander(e) gedissocieerd(e) de(e)l(en) of ander(e) individu(en)."

Ellert Nijenhuis
& Onno Van der Hart (2011)

een opdeling van de persoonlijkheid

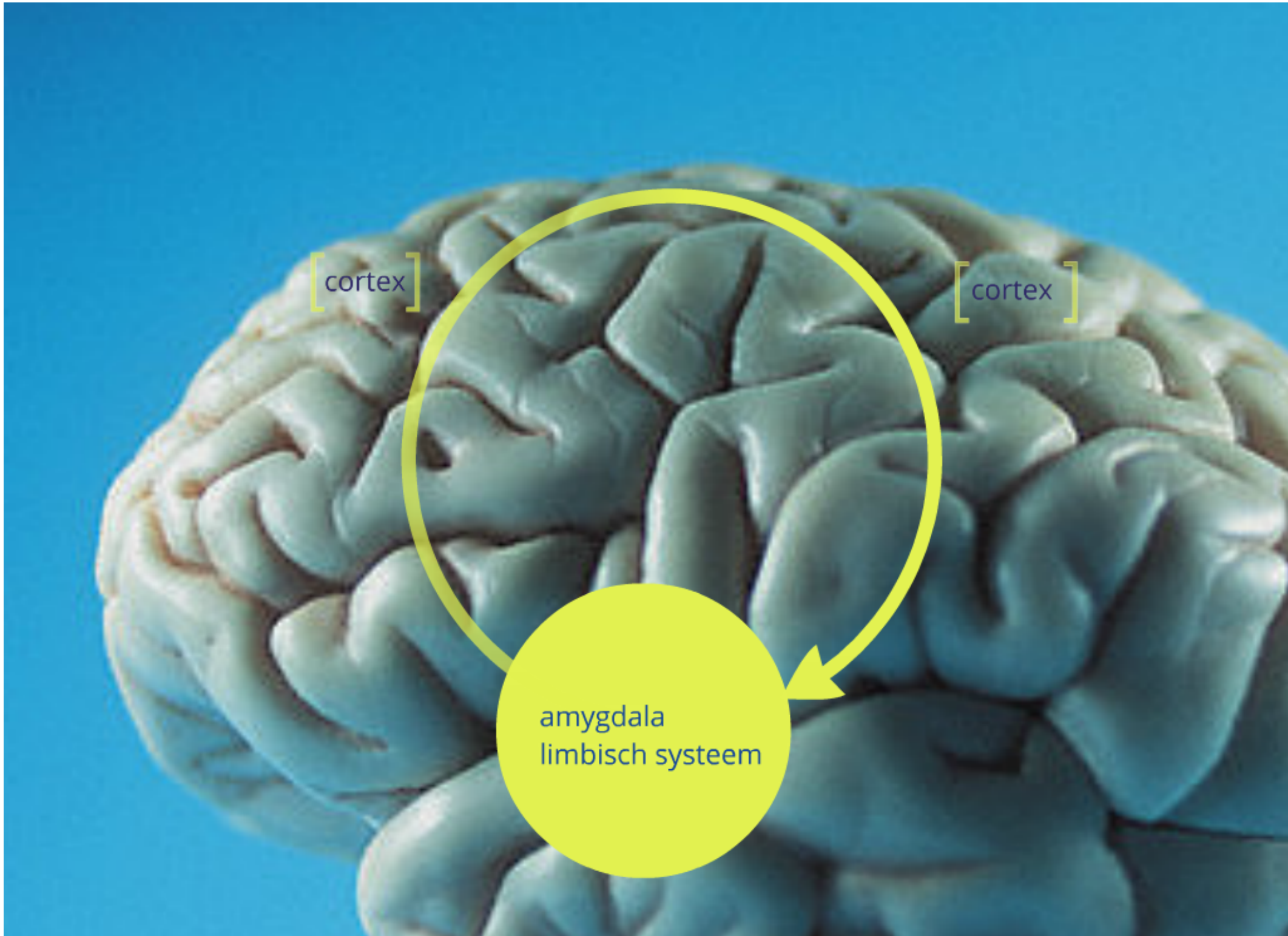
ontwikkelt zich verder

tot subsystemen die onvoldoende geïntegreerd

dynamisch maar zeer stabiel zijn

eigen perspectief in de eerste persoon

interactie

cortex
cortex
amygdala
limbisch systeem

het belaagde zelf

- ontbreekt hen aan integratieve capaciteit om herinneringen te *realiseren*

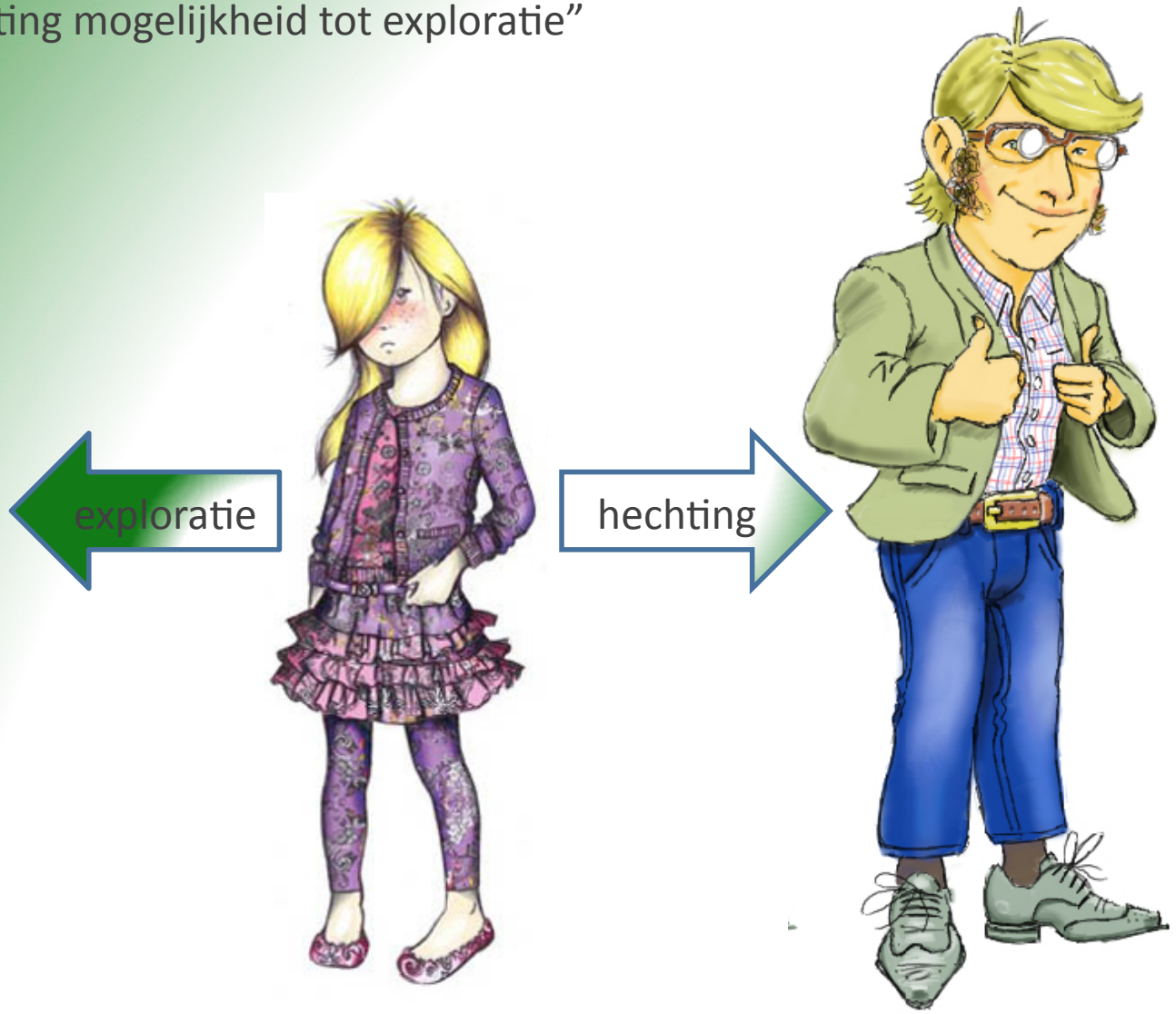
Personificatie "Ik heb dat meegemaakt"
Presentificatie "Het is voorbij, ik ben veilig nu"

- soms leven ze nog dagelijks samen met dader van mishandeling

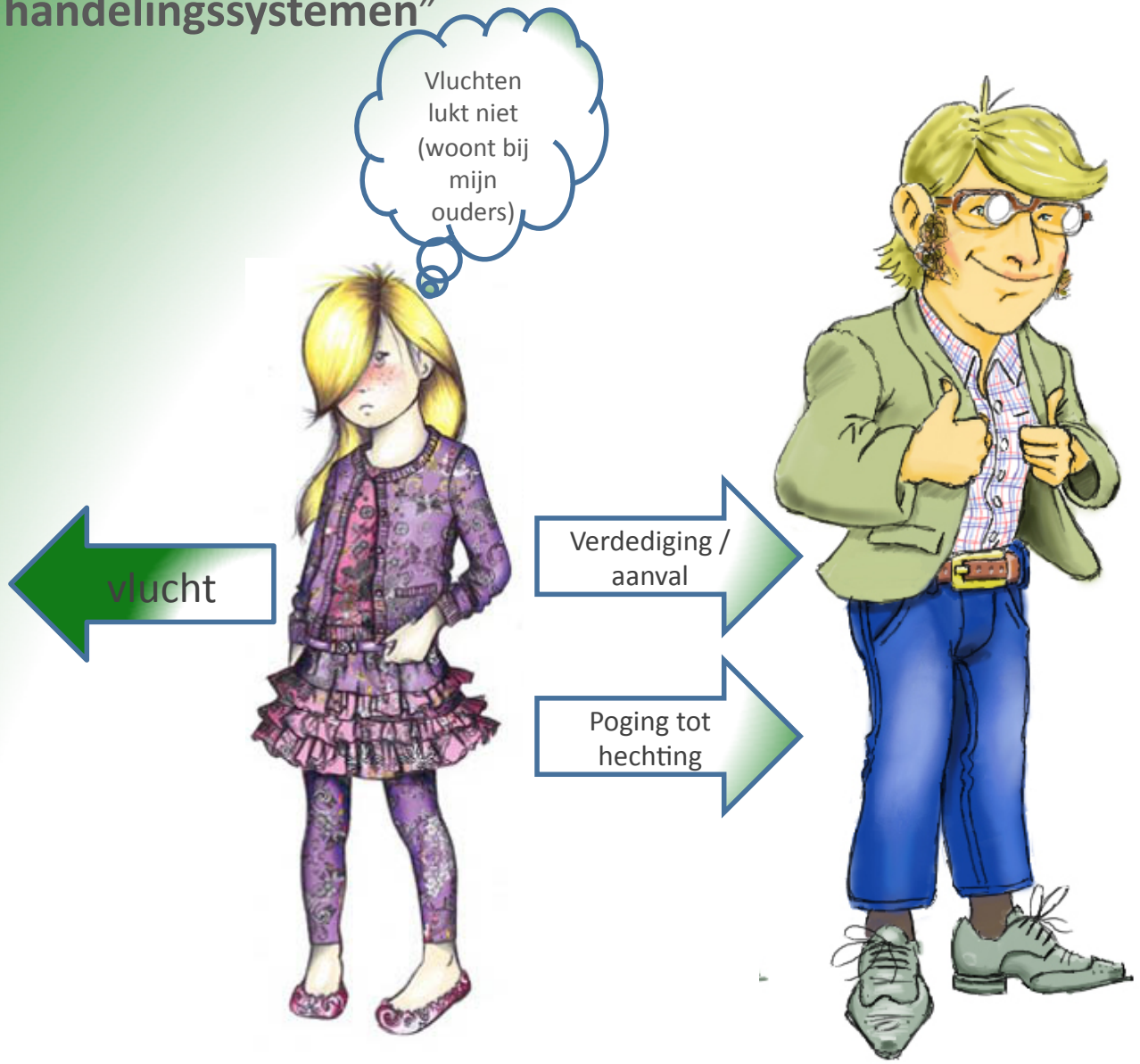
- meeste efficiënte oplossing:

  - **mentale vermijding** van het onverwerkte verleden
  - façade ophouden van **normaliteit**

“exploratie en hechting sterk gelieerd”
“door hechting mogelijkheid tot exploratie”

"conflict tussen **handelingssystemen**"
= dilemma

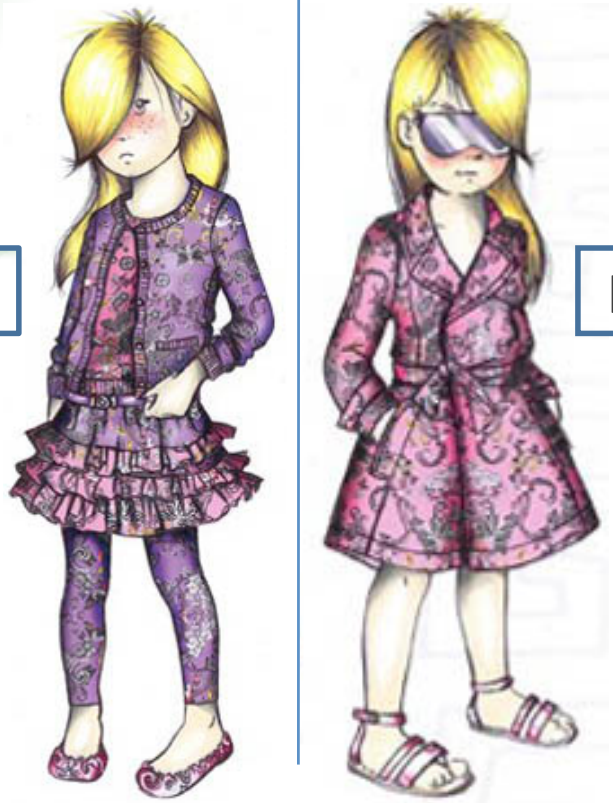

kind

Ouder = **agressor/verwaarlozend**

dissociatie

kind dat vlucht | kind dat zich hecht

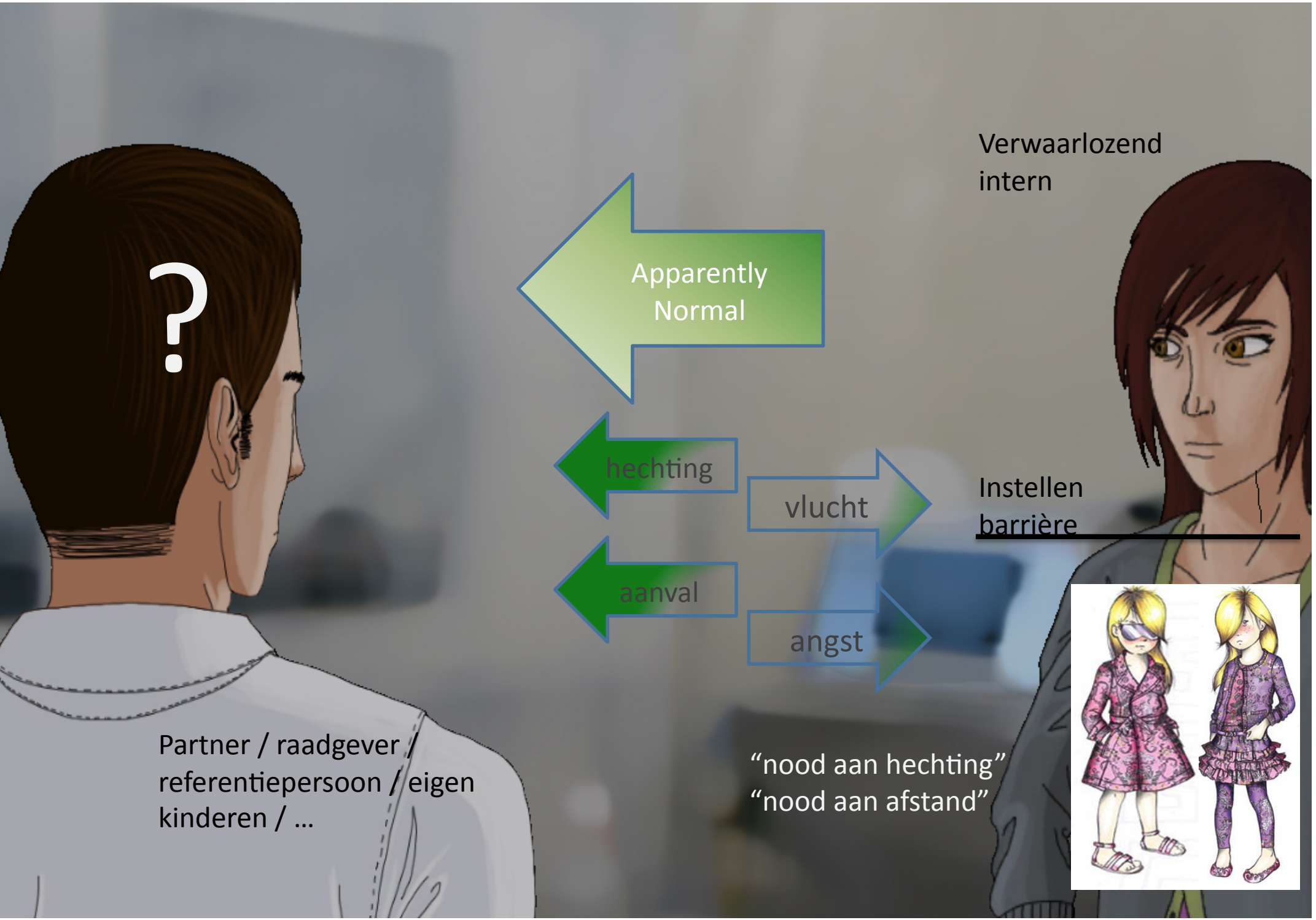
vlucht

hechting

kind

ouder = **agressor/verwaarlozend**

?
Apparently Normal
hechting
vlucht
aanval
angst
Verwaarlozend intern
Instellen barrière
Partner / raadgever / referentiepersoon / eigen kinderen / …
“nood aan hechting”
“nood aan afstand”

“ogenschijnlijk voorbij, alsof alles gewoon gaat, maar geen contact met innerlijk leven”
“idee dat alle anderen zijn zoals de ouders”
“slachtoffer deel wil zich herinneren” vs “controlerend deel wil vergeten“
“innerlijke strijd tussen deel dat lijdt en deel dat niet naar het lijden wil”

angst voor psycholoog

kwaadheid naar psycholoog

nabijheid

afstand/vlucht

hechting

aanval

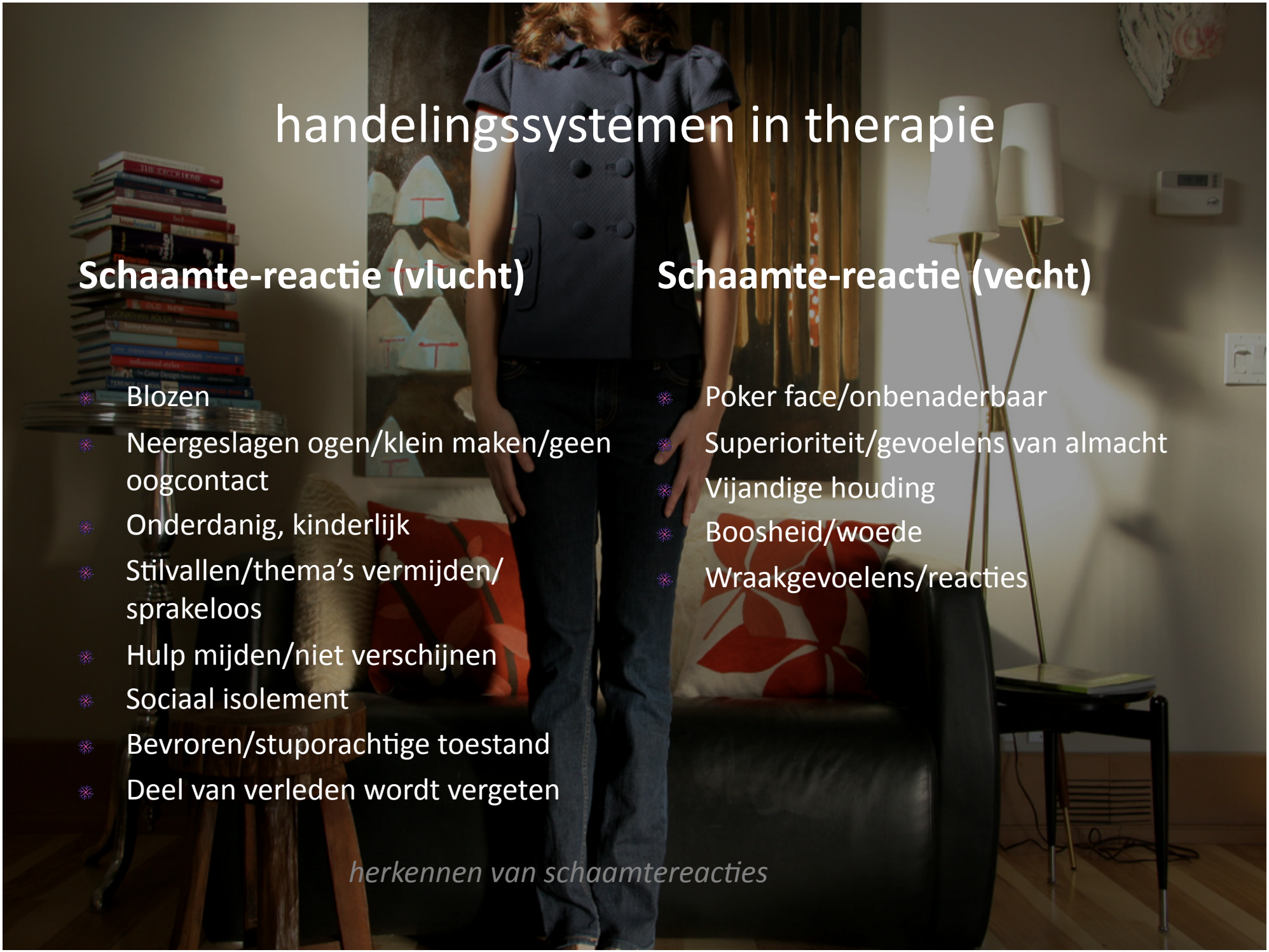
herinneren

vergeten

kwaadheid ten opzichte van zichzelf

”het controle-deel veracht het slachtoffer-deel”

handelingssystemen in therapie

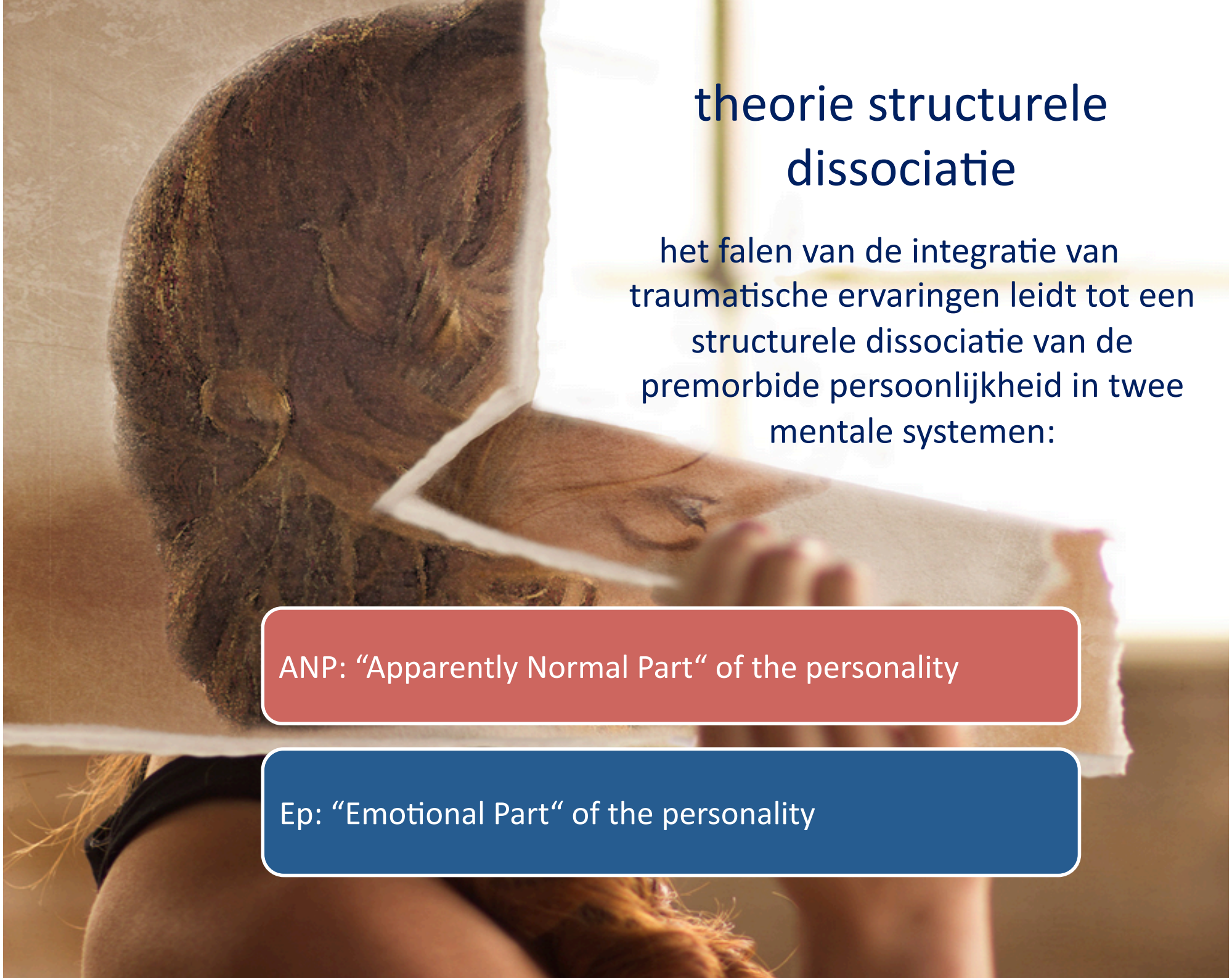
Schaamte-reactie (vlucht)

- Blozen
- Neergeslagen ogen/klein maken/geen oogcontact
- Onderdanig, kinderlijk
- Stilvallen/thema's vermijden/ sprakeloos
- Hulp mijden/niet verschijnen
- Sociaal isolement
- Bevroren/stuporachtige toestand
- Deel van verleden wordt vergeten

Schaamte-reactie (vecht)

- Poker face/onbenaderbaar
- Superioriteit/gevoelens van almacht
- Vijandige houding
- Boosheid/woede
- Wraakgevoelens/reacties

herkennen van schaamtereacties

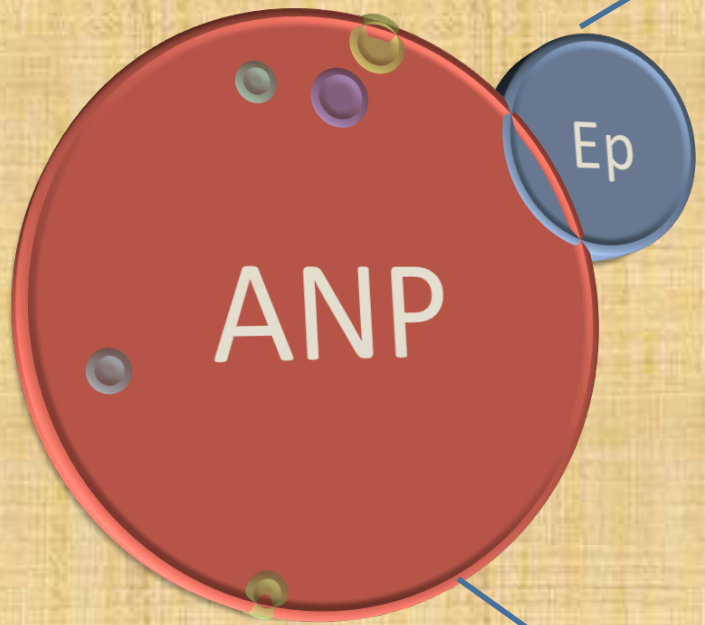

theorie structurele dissociatie

het falen van de integratie van traumatische ervaringen leidt tot een structurele dissociatie van de premorbide persoonlijkheid in twee mentale systemen:

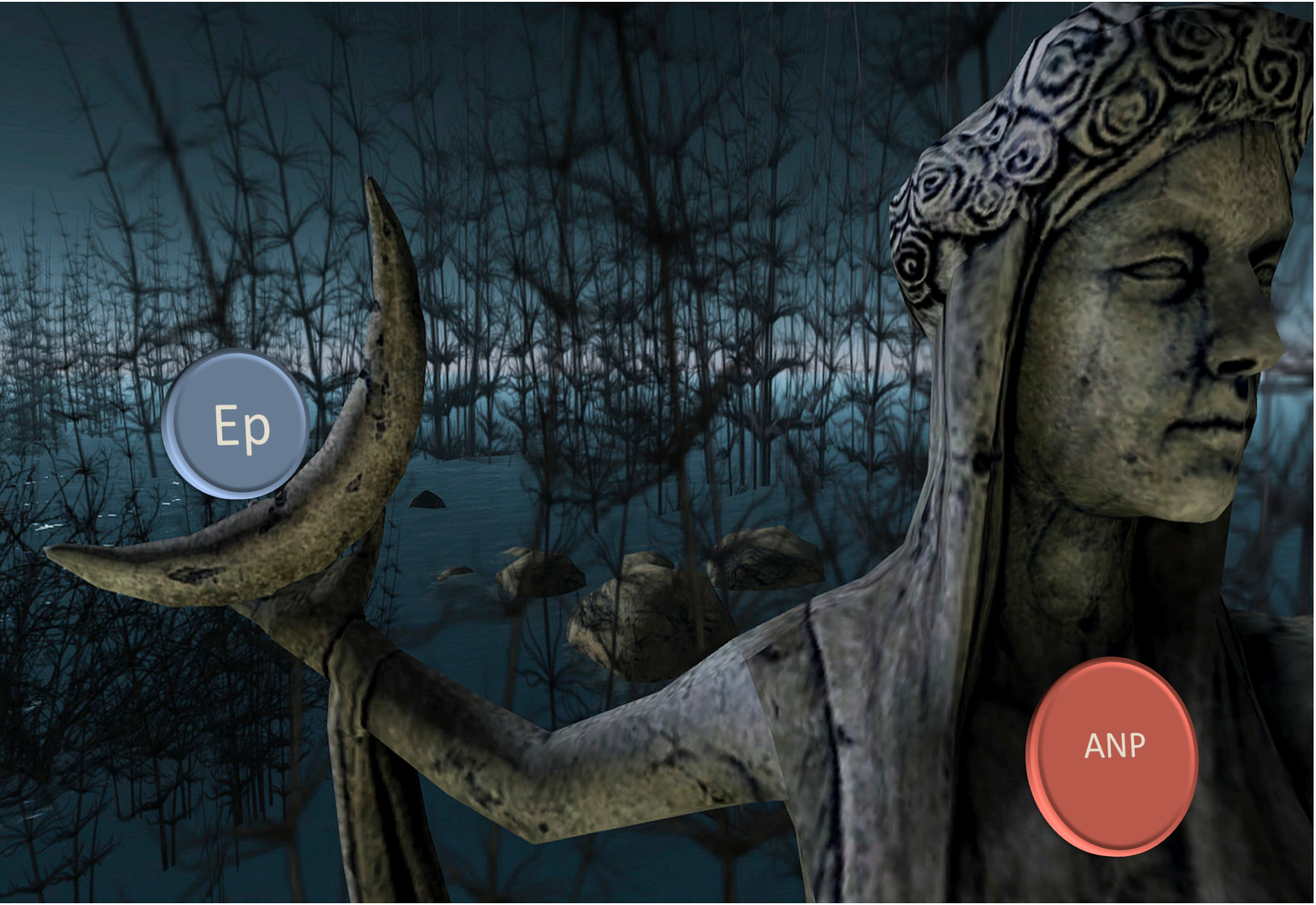
ANP: “Apparently Normal Part“ of the personality

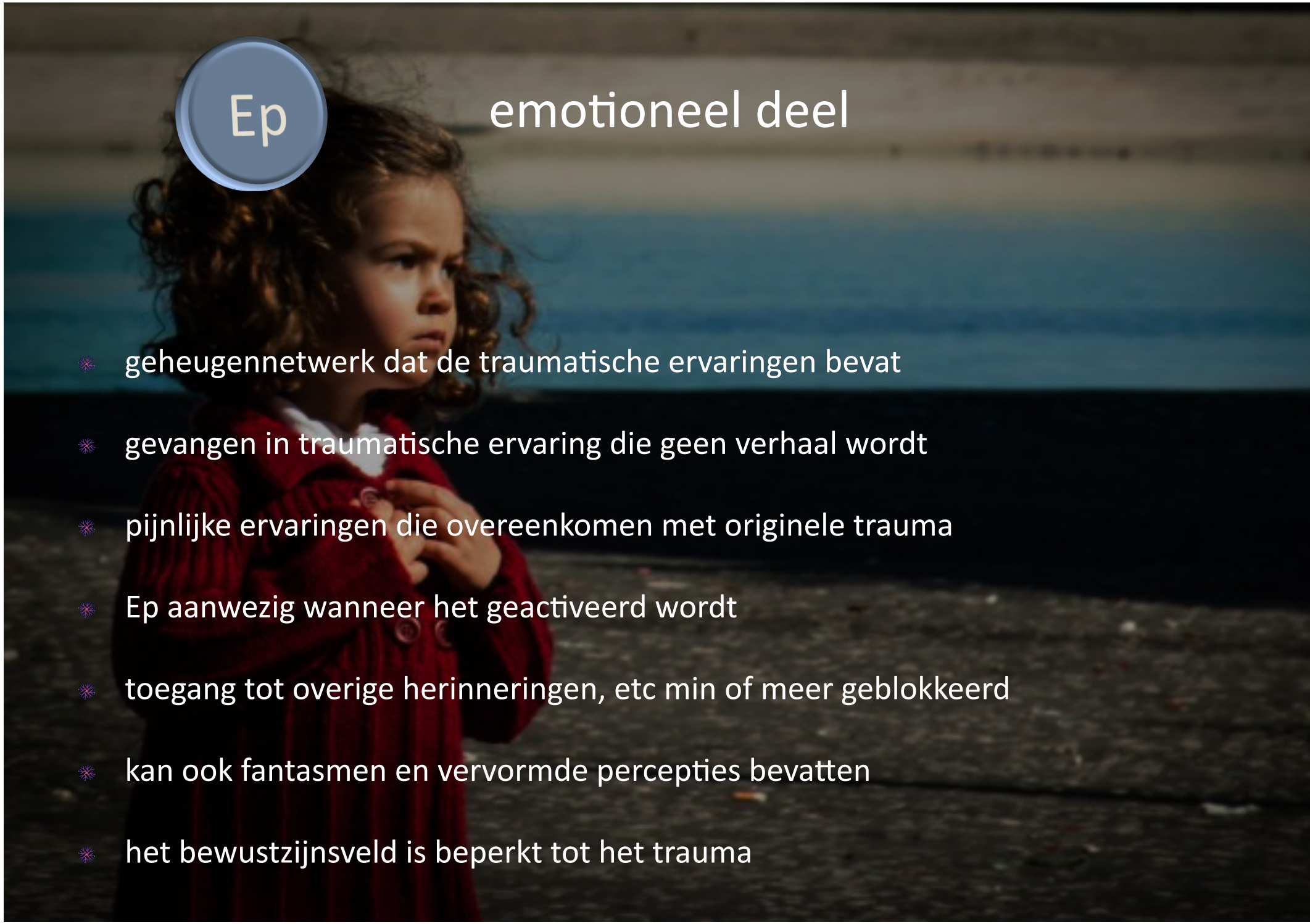
Ep: “Emotional Part“ of the personality

Ep: Emotioneel deel (persoonlijkheid)

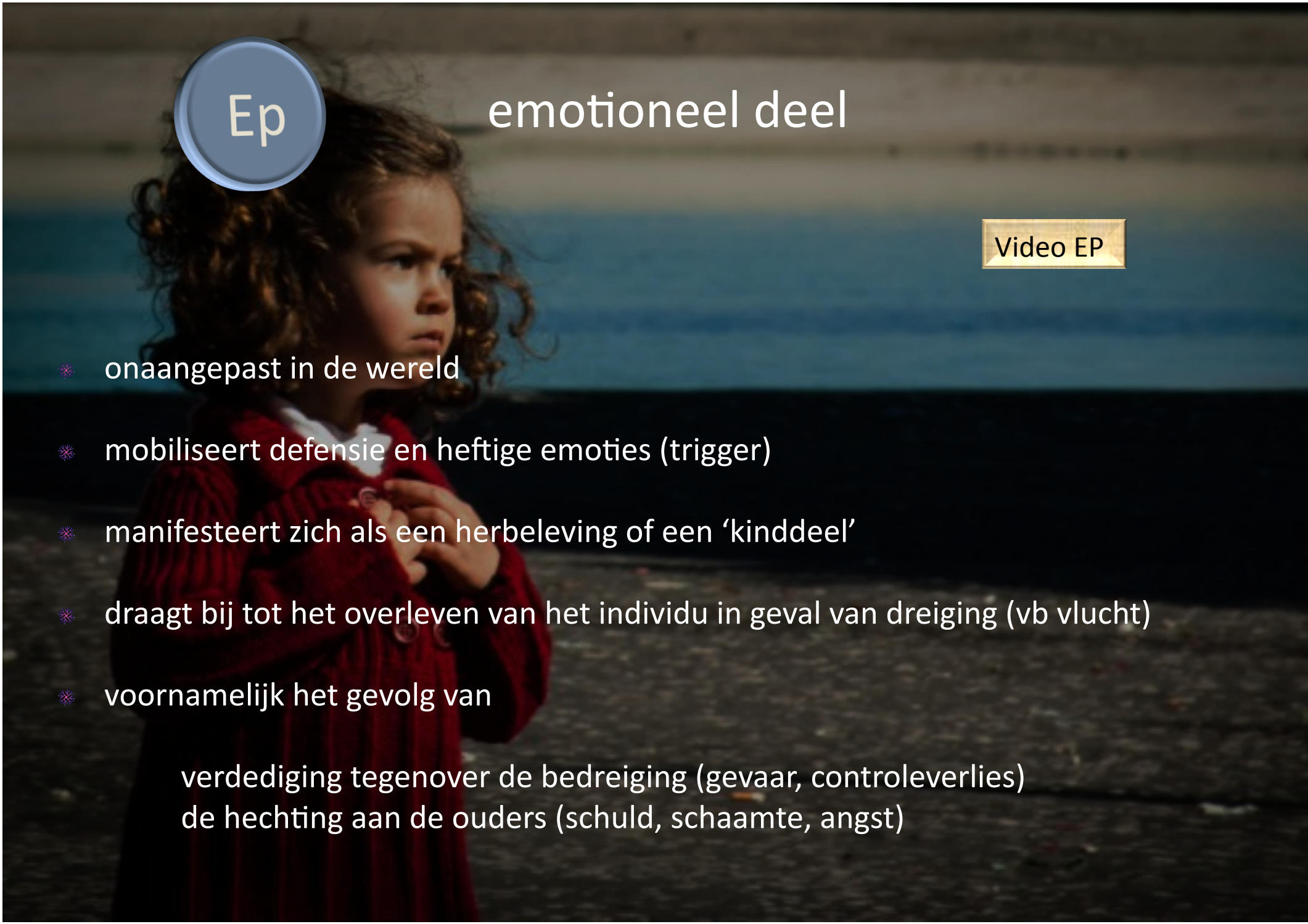
ANP: schijnbaar normaal Ik (dagelijkse Ik)

Ep
ANP

emotioneel deel

- geheugennetwerk dat de traumatische ervaringen bevat
- gevangen in traumatische ervaring die geen verhaal wordt
- pijnlijke ervaringen die overeenkomen met originele trauma
- Ep aanwezig wanneer het geactiveerd wordt
- toegang tot overige herinneringen, etc min of meer geblokkeerd
- kan ook fantasmen en vervormde percepties bevatten
- het bewustzijnsveld is beperkt tot het trauma

Ep
emotioneel deel
Video EP
onaangepast in de wereld
mobiliseert defensie en heftige emoties (trigger)
manifesteert zich als een herbeleving of een ‘kinddeel’
draagt bij tot het overleven van het individu in geval van dreiging (vb vlucht)
voornamelijk het gevolg van
verdediging tegenover de bedreiging (gevaar, controleverlies)
de hechting aan de ouders (schuld, schaamte, angst)

ANP schijnbaar normale, dagelijkse Ik

ANP

- het normale functioneren met uitsluiting van Ep
- het dagelijkse Ik heeft regie over het gewone leven (verzorging van de kinderen, sociale interacties, werk,…)
- zit niet in overlevingsmodus

- negatieve dissociatieve symptomen zoals:
- vermijden van de traumatische ervaring
- amnesie voor het trauma (gedeeltelijk, geheel)
- gevoelloosheid voor verschillende prikkels
- ontbreken van personificatie